

Současná česká kultura *(styl básnických a dramatických textů)* *a kultura / kultivovanost jazyka / řeči*

JANA HOFFMANNOVÁ
(Praha)

1. Chtěla bych se v tomto článku pokusit aspoň v náznaku usouvztažnit kulturu ve smyslu kulturních hodnot produkovaných a recipovaných určitou komunitou (samozřejmě včetně artefaktů a výtvorů literárních) a na druhé straně kulturu jazykovou. Klasikové české stylistiky Karel Hausenblas (1976, 1991) a Alexandr Stich (1969 aj.) ve svých pracích opakovaně zdůrazňovali rozlišení, které představuje

- kultura jazyka (jako kultivovanost, tj. jeho stav v určité době)
- kultivování jazyka (jako proces, tj. činnosti směřující ke kultivovanosti, mezi něž může patřit i literární tvorba)
- kultura řeči (tj. kultivovanost vyjadřování, stav komunikace ve společnosti v určité době)
- kultivování řeči, vyjadřování (opět jako proces, soubor činností).

To vše se ovšem netýká pouze spisovného jazyka – i nespisovné útvary lze a je třeba kultivovat, i když k tomu obvykle nesměřují záměrně, tj. např. kodifikační činnosti; dobře víme, že i nespisovné vyjadřování může být v různé míře kultivované. Celá problematika má tedy výrazné axiologické aspekty a evokuje nám i stylistickou hierarchii, která nás provází už po mnoho staletí:

- vysoký styl bývá asi spojován výhradně se spisovným a maximálně kultivovaným vyjadřováním
- tzv. styl střední, neutrální už možná určitou míru nespisovnosti připouští, a zde jsou kultivační procesy velmi aktuální a potřebné

- a co tzv. styl nízký? Ten je nepochybně do značné míry spjat s využíváním nespisovných útvarů, výrazů slangových, vulgarismů (i když pouze na tom stylová „nízkost“ založena není – stejně tak může být dána užíváním bezobsažných frází, zdiskreditovaných klišé, módních slov cizího původu atd.). Dá se i tady uvažovat o kultuře řeči a o kultivačních procesech? A co když „nízký styl“ a využívání právě jmenovaných prostředků výrazně zasahuje do oblasti umění, čím dále tím více se prosazuje v beletrii, současně literatuře?

I využívání nespisovných variet pro uměleckou stylizaci má nepochybně svou estetiku a axiologii: estetické hodnocení bere v úvahu celkový umělecký záměr autora literárního díla, sepětí jazykových prostředků s prostředím, postavami a situacemi, ale také stylovou originalitu a výraznost... O pozici nespisovných prostředků v české literatuře už existuje rozsáhlá odborná literatura (srov. v poslední době např. Bermel 2001, Gammelgaard 1997, Maglione 2001, Mareš 1995, 2004, 2008, Čmejrková 2011, Hoffmannová 2011, aj.), zaměřená převážně na využívání prostředků obecné češtiny, ale i na moravskou a slezskou podobu literární nespisovnosti (viz speciální studii P. Mareše, 2012). Nejčastěji bývají interpretovány texty českých prozaiků; já bych se zde chtěla zaměřit na vybraná díla několika dramatiků a básníků, příslušníků mladší generace, která se podle mě vyznačují vysokým stupněm jazykového naturalismu. Navazuji zde na svůj starší článek nazvaný „Stylový chaos a jazyková apokalypsa české postmoderní prózy“ (Hoffmannová 1997). Domnívám se totiž, že výrazy „stylový chaos“ a ještě spíše „jazyková apokalypsa“, které jsem tehdy použila pro některé české prózy označované jako postmoderní, platí i pro řadu děl současných českých autorů, včetně básníků a dramatiků. Tehdy jsem citovala několik českých kritiků, kteří obraznost prozaiků jako Jáchym Topol nebo Jiří Kratochvil hodnotili jako *fantaskně groteskní, agresivní, morbidní, bizarní*; mluvili o *hyperbolické imaginaci, krvavě brutálních scénách, prvcích surrealismu i magického realismu*, také o *groteskním nihilismu, cynismu a ironickém negativismu*. V téže době psal P. Mareš (1996) o Topolově románu *Sestra* a v jeho textu se rovněž objevily výrazy jako *zběsilost, vykloubenost jazyka, groteskní deformace*. Ostatně právě Topolovu *Sestru* označil kritik V. Novotný za „románovou apokalypsu“. Dnes už tyto vlastnosti nespojujeme s postmoderní literaturou, tato vývojová fáze se zřejmě pokládá do značné míry za ukončenou; přesto se mi zdá, že uvedené tendence přecházejí v plné míře i do jazyka současných mladých autorů.

U jejich silně expresivních textů je stylizace založena především na současné podobě (resp. různých podobách) mluvené češtiny – a to nejen v oblasti expresivního lexika (slangismy, vulgarismy), nejen v oblasti morfologie (kromě tvarů obecné češtiny i některé regionalismy, hlavně moravismy), ale i v oblasti syntaxe, dále i

využívání příznačných kontaktních prostředků, partikulí, vycpávkových (výplňkových) slov aj. K tomu přistupuje hojnost anglicismů, módních slov a frází, doplňovaných citáty (často z mediální a reklamní sféry). Psali jsme o tom už před časem v souvislosti se žánrem tzv. cool dramatiky (Hoffmannová – Hoffmann 2004); její poetika se už dnes sice vyčerpala, tyto texty (zvláště ty dramatické) však na ni, aspoň v akcentování „drsné češtiny“, bezpochyby navazují. Opakovaně to přichází a musí to tak být: mladší literáti jsou kriticky naladěni vůči současné společnosti, projevuje se u nich potřeba „kritiky soudobé konzumní a post-popkulturní společnosti“ (jak píše V. Čepěk ve svém „Slovu úvodem“ k trojici her Petra Kolečka, 2008: 5). Vymezují se vůči současnému světu tím, že ho předvedou se vším všudy: s jeho degradací hodnot, banalitou, odcizeností, cynismem, amorálností, stereotypními mechanismy, s vyprázdňenou, nefungující nebo manipulativní komunikací. Volí si výrazně nepoetická témata, a typem kolokviálních situací a zcela neromantických postav je určen i způsob vyjadřování: ostentativně nízký styl, jazykový a stylový minimalismus, nápodoba bulváru, a to vše vystupňováno využitím groteskní komediální nadsázky, karikatury a parodie, ironizace. V některých případech je pak třeba přičíst jako další motivaci expresivního, negativního, vulgárního vyjadřování i postoj autorů vůči minulému režimu v Československu (před listopadem 1989).

2. O dramatik **Davidu Drábkovi** (narozen 1970) píše literární badatelka Lenka Jungmannová v doslovu k objemnému svazku jeho her (Drábek 2011: 321–325) jako o autoru existenciálních balad a hořkých melodramat, která zdůrazňují zhoubný vliv medializace na intimní život lidí; jako o „posmutnělém glosátorovi vleklých společenských a personálních debaklů“ (tamtéž, s. 323). Jeho hry charakterizuje jako „netradičně splétané příběhy, které na první pohled působí bizarně a zvráceně“ (s. 324), jako „labyrinticky pokroucené montáže“, jako „narativní balábile“ (s. 325), které problematizuje lidskou identitu i hranice mezi reálným životem a umělými teatrálními kých. Vyzdvihuje Drábkovy odkazy k syžetům tzv. nižších žánrů (horor, dobrodružný příběh, melodrama, telenovela) – i ona si tedy pozorně všimá autorových stylistických vibrací na hraně mezi vysokým a nízkým, tragickým a komickým, ve kterých podle mého názoru převažuje tón tragikomický a styl nízký.

2.1. Zastavím se teď u některých – bezpochyby těch nejvýrazněji zastoupených – vrstev lexika z her Davida Drábka. V zájmu evokace celkového obrazu jeho světa a jazyka jeho dramát nebudu nyní oddělovat od sebe výrazy spisovné a nespisovné, ani výrazy české a cizího původu.

2.1.1. emblémy, atributy našeho současného světa:

šoubyznys, metrosexuál, bomber, čučíme na telku, spešl soutěž, skokan roku, von má vodafona, You Tube, céděčko, solárko, peeling, liposukce, piercing, celulitida (pomerančová kůže), flakón od Huga Bosse, peroxidový afro, pokérovaná máti, mažoretky, biologický hodiny, džakárový tetování, friták, mokačino, preso, espresso, energetickéj nápoj, ionák, skejt, sprchovej gel, srbskej holding, tágo (= taxík), koupák s tobogánem, hipopový texty, viřivky, rauty, aerobik, karimatka, open air mejdan; všichni se pakujou, ulitávají na fitkách, maj ajpod, hypotéky a lizingy; nepotřebuju žádný ol inklúziv lást minyt; pije čučo z petláhve.

A jedna drábkovská hříčka, pronášena ženskou postavou: *Dějiny mě spláchnou jak sprcháč. Shower girl.* (záměna se „shower gel“). Patří sem i výrazová reprezentace světa počítačových her (*fantasy, strílečky, pařani, mutanti, černí rytíři...*) nebo směsice názvů současných oblíbených tiskovin: *Reflex, Rytmus života, Instinkt, Chvilka pro tebe, Žena a život, Story, Respekt, Mladá fronta, Glanc, Marianne; Nový prostor...*

2.1.2. silná vrstva expresiv a vulgarismů:

nejsem buzik, televizní pakárna, ty smrade, vymaštěná lůza, vymazlená šlápota, vycmrdlá bréca, teme-línskej mutant, vypatlaný pitomci, vystajlovanéj čuramedánek, uchyl, debil, pizda, bejk, roštěnka, ňakej exot, je to kurva hustý, je to schíza, ten lůzr voďsad' vysmahne, vyměkli ste, hněte šunkuma, mumrd, vágus, dost hustý typky, nechci vám kérovat do manželství, lesba, filcka, nějakej degen, zhaftnul nas nějakej ma-gor, antisemitský pičoviny, správněj dresink pro mý dokurvený střeva, elděenka, alzhác, pemprsáci Některý utajený buzny jsou v politice jak nášlapný miny. Kurvafix, abych tak řekl. – Pro ty dnešní nalajnovaný lidi jsme parta exotů. – Co je to za panduláky na tom kolotoči? Náramně ujetý. Jak by řekl mladšasové: kruté vytuněný. – Nebudou kapirovat, vo co gou. – Ty vole, tak to je fakt naročný.

A ještě pár souvislejších ukázek:

Auto mi exlo, jel jsem sockou... To tady zdechnu nebo co jako? Makám ty vole celý dny, konečně mám koupenej barák a auták a zhebnu v prašivým emháděčku jako?

Ty jsi ta cákla uča, že jo? A ty rezavej hovnocuc s nevymáchanou rourou místo držky, že jo?

Že to nejní zas až taková přča? Já do toho chytla klimošku, přechod jako myslím, a mně je ti blbě, čoveče, návaly jak kráva, teďkonc ty špeky do toho... Ale prdím na to, vymetám cukrárny a valím se u hotelový telky...

Kromě právě uvedených veskrze současných výrazů však lze v Drábkových textech najít i starší vrstvu expresiv, vkládaných do úst postav pokročilého věku:

alotria, krindapána, kvinde, klóbrc, herdekbaba, ludra, podržtaška, póvl; ty musíš bejt v každým hovně kvedlačkou; vodkul se, tlustoprdko; dej si majzla; kdyd různých chytrolinů; hafo závisti...

2.1.3. vrstva expresivních výrazů, které slouží Drábkovým postavám k tvrdému a nevybíravému odsouzení minulého režimu:

kunistickej (totáčovej) popík, komouši vám vymyli mozky, humus, bolševik, Velkej bratr, androš, kulturák, Ivani, zakuklený kágebáci, podělaná doba, svině estébácký, enderáci
Zpívá „pseudoenglish“ (to byla daň rušičce za železnou oponou) ...
Jedna komoušská mlátička. Grebeniček. Pouštěl do věžňů elektriků a mydlil je hlava nehlava... Jeho sukovitý ruce. Tejral s nima lidi, pak si je natřel indulonou a šel se mazlit se svým synkem Mírou, parchant. ... Že si mě prej ten jeho rudej Mireček najde, že je v parlamentu...

Tato vrstva je výrazně exponována mimo jiné v Drábkově nejúspěšnější hře – politické satíře s názvem *Koule*, inspirované osudy bývalé československé atletky, koulařky Heleny Fibingerové. Partneri v dialogu ji v této hře označují např. jako *rudou carevnu, která pomáhala držet u moci ty bolševický grázly*. S tím ostře kontrastuje vyjadřování samotné koulařky, ve hře přezvané na „Milenu“; autor ji zesměšňuje např. pomocí dobových frází, sentimentálních deminutiv nebo výrazů nevhodně familiárních: *pěkné odpoľko* (= odpoledne); *naše krásná země v srdci Evropy*; *já si zhuntovala zdraví, abych pro tuhle zemičku vybojovala slávu; mrňavá zemička jako Rakosničkův rybníček...*; *šunčička, parmazánek, koláčky...*

Kontext československé socialistické éry navíc autor dokresluje i uváděním názvů oblíbených písní pop-music, jejich sloganů nebo jmen zpěváků: *Maloval jsi obrázky* (H. Zagorová), *Biely kvet* (M. Žbirka), *Saxana* (P. Černocká); *To ví jen Yveta Simonová. A ta nepoví. – Když se načančám... Ty si predsa voda, čo ma drží nad vodou...* (skupina Elán).

Ve sledovaném lexiku lze registrovat slovtvorné postupy a prostředky, typické pro nespisovné, zejména slangové tvoření slov v češtině: *základka, zdravka, kulturák, dramafák, konták* (= kontejner), *lpák* (= náměstí I. P. Pavlova), *telka, hod'ka, klimoška, marmoška, no to určo*.

2.2. Mnohá výše uvedená spojení slov a souvislejší ukázky už dostatečně demonstrovala, že s nespisovným lexikem koresponduje i nespisovné tvarosloví (případně hláskosloví), zcela tu převládají prostředky obecné češtiny (srov. např. i *já bysem chtěla; pocem...*). Jiné variety jsou využívány výjimečně (*du pomoct panu Holmesoj*), ale některé regionalismy moravského původu užívá zmíněná hrdinka hry *Koule* a Jiří, jedna z hlavních postav hry *Výkřičené domy: sváteční košila, su v šoku, tu prácu, tržnica, šlo to do loja, jako skřňa, já sa stydím jak sviňa, mažu dom; buď sa omluviš, nebo ťa tu zlískám; sejmu ťa, nejsou žádnej bitkař, provokujete mňa... Tady su, konečně ste sa obudila, vzbudila chcu... chci říct...*

Kromě tvaroslovných a hláskoslovných specifik se objevují i emblematické výrazy moravských dialektů jako *ogar, kurňa, tož*.

Na přechodu od lexika a morfologie k syntaxi nelze pominout asi nejpříznačnější současný model, který si ani dramatik pochopitelně neodpustil: *je to vo konzumu, je to vo komunikaci*. Ale také *vo tom žádná...*

2.3. Z oblasti mluvené syntaxe stručně zmíním aspoň:

2.3.1. výpovědi začínající jednoslabičnými enklitiky *se, si, mi, mně, bys, by* aj.:

Jsi mě kopnul do zad. – Se mi rozjely nohy. – Ses posral asi! – Si kup novou mašinu, ne? – Mi slintáš na boty, čoveče. – Mi to tady čorne někdo.

2.3.2. typ zpochybňující otázky s „jak“ a s výraznou intonací, který Drábek graficky zachycuje různě:

Jak, není? – Jak „vyměníš“? – Jak – zůstal?

2.3.3. imitativní nápodobu vysoké neurčitosti mluvených projevů:

Počkej, Vendelín... To byl ten, jak tagle s tou... to? Tendlecten to byl? Já už si ho přesně neto.

2.3.4. hojné zastoupení kontaktních výrazů a vycpávek (*teda, jako, normálně*):

ty vado, ty vadys, čus bus, jasná páčka; týjo; wow! Fíha, spálil jsem si držku normálně... Co furt kurva čumíš do toho mobilu jako? – Je to tvrdák teda. To hledím teda.

A ještě pro dokreslení celkového dojmu názornou ukázkou banální a vyprázdněné komunikace, kterou dnes a denně slyšíme kolem sebe od uživatelů mobilních telefonů a kterou Drábek rovněž napodobuje:

Do hajzlu, já nemám kredit! Tak to je nejvic jako! Ty poslyš, hěj jako, pučíš mně to na chvíli? Fakt teda super jako! Super!

Nó čau, nazdar... No já vím, dlouho jsem se neozval, hele... No jo, dyl než rok, jasný, hele poslyš... Spěcháš, jo, tak jo, tak čau...

Tyto „hovory o ničem“ jsou v jedné z her i výslovně charakterizovány takto:

Plkáte hovadiny, takovou udržovačku a vatu, a von se ten rozhovor nakonec nějak doklepe, že jo?

3. Po podrobné interpretaci jazyka a stylu her Davida Drábka připojím ještě mnohem stručnější zmínku o textech dalšího, ještě podstatně mladšího dramatika – **Petra Kolečka** (nar. 1984).

3.1. Ani tady se výsměšná kritika současné konzumní a zkomercializované společnosti neobejde bez názorných rekvizit, jejichž názvy je prostoupena především

řeč zpěvačky Britney Spearsové ve hře *Britney goes to heaven*. Pro svou *show* na MTV si sama dělá *choreo* a zajišťuje si *dobry promo*, pohybuje se ve světě *popkultury*, *metalů*, *hip-hopu*, *rockerů* a *punkerů*, stará se o své *songy* a *cédéčka*, součástí jejího *kreativního týmu* je i *manažerka náušnic* a *holka od nožních náramků*.

3.2. I v těchto hrách vystupují převážně subjekty, které rozhodně nepatří k intelektuální elitě společnosti, právě naopak: dialogy tu vedou nezaměstnaní dělníci, bezdomovci, a pro Kolečkův svět velmi důležití sportovní fanoušci (*hools*, *ultras*). Proto i zde je koncentrace silně expresivních výrazů a vulgarismů nebyvale vysoká; stačí se podívat na první stránku – prolog hry *Bohové hokej nehrají* (slovo *vole*, které má dnes už povahu partikule, tu najdeme v každé replice), nebo o něco dál na tuto repliku dělníka Edy: *Tak mu říkám, dej to tam, ne vole. A von říká, vole: To tam, vole, dám. A vono to tam, vole bude, ne. A tak mu říkám, vole. Tak, vole, když chceš, vole, aby to tam, vole, bylo, to tam, vole dej, ne*. Mezi další frekventované vulgarismy patří podle očekávání *hovno*, *hovado*, *zmrld* a hlavně *kurva* (*kurva, ti hráblo? kurva, vole, neser*), dále např. expresiva *čórovat*, *rajcovat*, *sajrajt*, *buzna*, *cigo*, *fizlové*, *int'ouš*. Při hodnocení používají Kolečkovy postavy opět hlavně adjektiva *úchylný* nebo *hustý* (*to bylo fakt hustý; to je hustec, co?*). S výroky fotbalových fanoušků sem proniká i postojová sféra neonacismu a rasové nenávisti: *židovskej sešivanej zmrld*, *žlutej dement*, *žlutá svině*, *žlutý sráči*.

3.3. I zde by se nabízelo sledovat příznačné slovtvorné prostředky: *alkáč*, *lahváče*; *pracák*, *kulturák*, *zimák*; *permice*, *labužo*...

3.4. Mluvená syntax se i zde vehementně prosazuje. Za všechny její rysy uvedu aspoň ona počáteční jednoslabičná enklitika, která jsem zmínila už u Drábka a u Kolečka jsou snad ještě častější, hned v Prologu první hry na první straně je šest takových začátků. Zdá se téměř, že tento prostředek je vlastní spíše literární stylizaci, než autentickým mluveným projevům:

Se mi něco zdálo, vole. – Mi rušej odpoledni tu, siestu, vole. – Mu vypad celej měsíc, vole. – Je slyší, vole. – Sem tam měl ještě rum. – Jsme to nestavěli my. – Jim rozbiju rypáky. – Si to nezasloužím. – By se tady něco stalo. – Si upad, ne? – Ses posral, ne?

3.5. Vladimír Čepek píše ve svém Slovu úvodem k vydání Kolečkových her (2008: 6) o autorově „mistrném používání jazyka“, který je „modifikován směrem dolů, ke dnu lidské společnosti“; není ovšem samoučelným prostředkem, ale „funkčním nástrojem, který dotváří prostředí a sociální postavení zobrazovaných figur“. U Drábka jsem se jazykové diferenciaci postav nevěnovala, u Kolečka je však ještě

výraznější. Nejvíce se projevuje ve hře *Britney goes to heaven*: reklamně mediální, plytké vyjadřování protagonistky Britney už bylo zmíněno, také vulgární vyjadřování dělníků a sportovních fanoušků. Od nich se příliš neliší ani repliky nebeského úředníka, anděla Gabriela: i on používá výrazy jako *zkurvený nebe, jsem vožralej, šéf je kurva vostrej; ste ready, jo?* Dialog Gabriela s Britney probíhá asi takto: *Vždyť seš anděl, ty vole. – Čau a neposer to. – Ty taky. A moc se nevožer. Jediným produktorem spisovných replik a nositelem vysokého stylu je v této hře paradoxně mafiánský boss Bruno: Nemám nic proti tomu, že slečna Spearsová inklinuje k durovým harmoniím. Ale pokud už chci ovlivňovat adolescenty skrze kliše založené na terciích, musím naplnit intonační podmínky dané skladby. – O takové marginalii se snad dvě inteligentní bytosti, jako jsme my, nebudou bavit.*

4. Na podobnou notu jako dramatici hrají i někteří současní čeští básníci. O některých sbírkách **Karla Škrabala** (nar. 1969) jsem už psala (Hoffmannová 2011), zde vycházím ještě ze sbírek dalších.

4.1. Také tento brněnský básník je plně ponořen do současného konzumního světa a života: jeho básně jsou prostoupeny skutečnostmi a slovy (obvykle cizího původu) jako *marketing, byznysmeni, manažeři, kreditka, čarovný kód, deodorant, punková ikona, klientské centrum, antidopingová kontrola*, nebo příznačný slovní srůst *pornonightcluberotikextazenonstopsexpohotovost*. Z atributů tohoto světa v jeho básních – i vzhledem k jeho novinářské, redaktorské profesi – dominují atributy komunikační, tj. svět médií, výměny e-mailů, SMS, mobilního telefonování či internetu – prostě pohybu na síti. Svědčí o tom už názvy básní jako *V síti síti* (sbírka Šlehačka, 2000), *Email manželce, Sebelitostný email manželce, Email manželce po večírku s jejím pracovním kolektivem* (sbírka Druhá verze pravdy, 2003). Z této sbírky uvádím symptomatickou báseň *Spojení* a úryvek z básně *Na chatu*:

Mám pevnou linku domů
pevnou linku do práce
mobil

(...)
Na chatu je to jak v rybníku
Bill Gejts ho stavěl

Mám mailové adresy
Domů i do práce a jednu na smazce.cz
Mám k nim přístup i když sedím na hajzlu

Na chatu chyceni, v síti plaveme
v síti nejspíš i pojdem

Jsou na mě čtyři adresy a tři telefonní čísla
Nic nezvoní
Nemám žádný kamarády?

Epifania 2 (olej 150x110, 2011 r.)

The following information is provided for your reference. It is intended to be a summary of the key points discussed in the meeting. The details are subject to change as more information becomes available.

Meeting Objectives:

- To review the current status of the project.
- To identify any potential risks or challenges.
- To discuss the proposed timeline and milestones.
- To assign responsibilities and ensure accountability.

Key Findings:

- The project is currently on track, but there are some concerns regarding the budget.
- The timeline is realistic, but it may need to be adjusted based on the availability of resources.
- The team has demonstrated strong collaboration and communication.

Next Steps:

- Finalize the budget and secure the necessary funding.
- Develop a detailed project plan and schedule.
- Assign specific tasks to team members and set deadlines.
- Regularly monitor progress and report back to the steering committee.

Conclusion:

The project has the potential to be successful, provided that the identified risks are managed effectively. It is essential to maintain open communication and flexibility throughout the process.

4.2. Tento konzumní svět – s tolika komunikačními možnostmi, ale přitom komunikačně vyprázdněný, naplněný pouze životními stereotypy a automatismy, životy směřujícími odnikud nikam – ale básníka neuspokojuje, spíš ho (jako výše charakterizované dramatiky) naplňuje smutkem, bezmocí, beznadějí, pocitem osamělosti. Jako doklad uvádím dvě básně ze sbírky Strašpytel (2007), nazvané *Proč nebudu slavit narozeniny a 2005, 2006 a 2007*:

Jsem starej
a těch pár kámošů
co mi zbylo
je kdoví kde
Punk je mrtev
trampský sny v píči
Můj tým má za sebou
další nejhorší sezonu v řadě
děti za chvíli vyrostou
a manželka... však víte

Utekl rok s rokem
a pořad se
do prdele kopem

Zůstal jsem sám
uprostřed největšího města
Budou to smutný narozky
Alespoň
nebudu nervózní
že nikdo nepřijde

4.3. Podobně jako pro dramatika Petra Kolečka je i pro Škrabala důležitá další sociologicky významná sféra současného života – sféra sportu a sportovního fandovství, příslušnost k *hooligans*. Jako pravověrný Brňák ve svých básních s nadsázkou vyznává oddanost brněnskému fotbalovému klubu a nenávisť ke klubům pražským (báseň *Praha* ze sbírky *Zapalte Prahu: Ať je veme čert / i s Matkou stověžatou // Spartu, Slavii, Bohemians, Viktorii, Duklu / a tak dál*). Básnické ztvárnění fandovské atmosféry a komunikace se samozřejmě nemůže obejít bez expresivity a vulgarismů (báseň *Poznámka na fóru FC Brno 1913* ze sbírky *Strašpytel*), ale ani bez ironie, která má v básni *Variace Splav* ze sbírky *Zapalte Prahu* intertextové pozadí (báseň z klasické lyrické sbírky *Fráni Šrámka*, napsané před sto lety):

Však jsem nespál voe!
není čas na spaní
když fandíš Zbrojovce Brno
(...)
Co by za to dali třeba chlapi

Trápím se trápím myslím si
Chtěl bych tě potkat v lukách

bosou

z různých pičusovů
aby taky mohli fandit Zbrojovce
a hovno
jsou třeba z Pelhřimova
a tak těm oslům nezbyva
než fandit Spartě nebo Slávii
To je pro ty chudáky
kurva překerní situace!
Chtěli by
ale nemůžou!

Fandím slavnému klubu
Jmenuje se Zbrojovka Brno!

nahou
s vlajkou Boby Brno
na tyči

4.4. Z ukázek je snad patrné, že Škrabal se nijak nevyhýbá nespisovným prostředkům, ale jeho básně nejsou vypjaté nespisovné. Jeho jazyková biografie není jasná – na jedné straně se hlásí k brněnskému, a tedy moravskému patriotismu, na druhé straně je v jeho básních výrazně zastoupeno i prostředí pražské, pražští kamarádi... Jazykové úkazy poukazující k moravskému regionu jsou však v jeho textech naprosto ojedinělé, obecná čeština nad nimi mnohonásobně převažuje. A expresivní výrazy i vulgarismy jsou i pro tohoto autora naprostou přirozeností.

4.5. V oblasti textové výstavby má básník samozřejmě jiné možnosti než dramatik – a Karel Škrabal je mistrem krátkých útvarů, zakončených vtipnou pointou. Smysl pro humor, ironie, schopnost shazovat lyrický subjekt svých básní je jeho cennou devízou – spolu se schopností zesměšňovat měšťáky, snoby, politiky, představitele současné komerční kultury a „mediální krajiny“, jako v básních *Je třeba je zabíjet* a *Back to Beverly Hills* ze sbírky *Zapalte Prahu*:

Nelíbili se mi v průvodech
a nelíbí se mi ani na kurtech
Nelíbí se mi jejich filmový festivaly
a nenávidím jejich fotbalový kluby
Seru jim na jejich zlatý slavíky
a seru jim na jejich politiky
Jsem proti elitě pražských debilů
podnikající mediální výpady
do našich domovů
Je třeba zamezit
aby se z nevinných spoluobčanů
stávali další členové jejich fanclubů

Je třeba začít u sebe

Starý ženský vypadají hůř než starý chlapi
a tlustý ženský vypadají hůř než tlustý chlapi
Pokud však na ně narazíš na dobrým fleku
nelze proti nikomu z nich v podstatě nic mít
Naopak
všichni mladí a krásní
co jsou jich v pátek večer plný hospody
a není kvůli nim kam sednout
tě dokážou nasrat
Vy všichni mladí a krásní
usměvaví rozpárování
vy stejně hezký co chodíte se stejně hezkýma
Vraťte se zpátky do Beverly Hills 90210!

A bránit se

Udělej to co nejdřív!!!
Uchop dálkový ovladač
a zabij Jirku Bartošku

5. A ještě jeden básník – nejmladší ze všech připomínaných autorů, který vtrhl do české literatury až zcela nedávno, způsobem velmi razantním a kontroverzním, a získal jak ocenění a uznání kritiků, tak řadu odpůrců: **Jan Těsnohlídek ml.** (nar. 1987), autor sbírek *Násilí bez předsudků* a *Rakovina*. V doslovu ke druhé z nich píše Jakub Vaníček (2011) o tom, že Těsnohlídkova poezie je reakcí na deskriptivní lyrismus přetížený metaforami, a že je lekcí radikálního realismu, resp. naturalismu. Ani této poezii nejsou cizí „nepoetické“ výrazy jako *multikulturní společnost*, *nákupní centrum*, *antidepressiva*, *hypotéka*... I Těsnohlídkovo dílo je intenzivním a kritickým protestem proti konzumnímu životu. Ve srovnání se všemi předchozími autory je to však opravdu protest nejvíce radikální, nepokrytý; básník se staví na vyhraněnou sociální pozici, jeho tvorba je v pravém slova smyslu angažovaná. Jeho obžaloba současné společnosti není nijak zmírněna humorem, ironií, ironickými úšklebky, je existenciálně palčivá, a přitom nejde o nějaké prvoplánové moralizování. Žádné typicky české švejkování – ten mladý muž to opravdu myslí vážně! Vášnivě protestuje, nechce si to připustit – a přesto si postupně připouští, že „nebude to lepší“ (název jedné básně), že „tady se nic nestane“, že tu už pořád bude jen „život ve dvou místnostech“ nebo „jednou za dva roky dovolená u moře / pravidelnej příjem / děti / profesní růst / život orámovanej hypotékou“; mechanický, stereotypní život robota, kterému „budík nařizuje kdy vstát / autobus / eskalátory metro eskalátory / tramvaj / výtah...“; „v tomhle bytě zůstaneš / v tý práci budeš až do důchodu...“ Autor jde ve vidění problémů společnosti, v níž žije, až na dřev jejích kostí, jako v básni *Jeho poselství* ze sbírky *Rakovina*. Závěr básně je varovný, připomíná nám slavnou výstrahu „Komu zvoní hrana? Tobě zvoní...“ Básní *Hlavně žádnou paniku říkali ve zprávách* Těsnohlídek zachází v tomto varování ještě dál, až ke zdánlivému cynismu, a zároveň se otře o podíl médií na stavu společnosti:

před výlohou stál
nechutnej bezdomovec
trochu se kejlval díval se do země

starej a špinavej
Smrděl
lidi chodili kolem

hlavně žádnou paniku!
nějak to půjde!
dokud ještě důchodci dostávají důchody
nemůže
bejt tak zle!
každěj si před poštou na jednoho počká!
na dva

obloukem ho obcházel

až bude hůř!

každý viděl že to
nebude trvat dlouho
někde se svalí a
už se nezvedne
nikdo
se z toho neposere - -

každý viděl že
se z toho nikdo neposere
až se jednou svalej

až jednou nebudou moct dál

Je opravdu „v nákupním centru všechno v pořádku“? Není naděje na žádnou změnu? Nebo přece jen „něco se děje“ (název jiné básně)? Jsou už „vlci u dveří“? „Hladový lidé mají vztek / a nejsou daleko“? Autorův mladistvý radikalismus se přece jen nemůže smířit s tím, že už bude pořad „jako každý rok / všechno stejný“. Jazyk této poezie nemůže být spisovný, učesaný, ani obrazný a estetizovaný; jazykem této poezie je opět obecná čeština, básníkův expresivní projev stojí na bázi zcela neformálního projevu mluveného. Je to naléhavý existenciální vykřik, vržený do tváře společnosti zasažené rakovinou, v níž „lidé na ulicích otvírají a zavírají pusy / jako by mluvili ale / neříkají nic // přejedený a prázdný / prázdný a přejedený / se míjejí“.

6. Závěr: Myslím, že není třeba obsáhle shrnout vše, co je společně uvedeným českým autorům – a zřejmě celé výrazné větvi současné české literatury. Je to literatura otevřeně, nepokrytě společensky kritická – i když kritika nabývá různých forem a různé razance, od radikálních řezů až k polohám komediální hravosti a ironické posměšnosti. Tato kritičnost si hledá adekvátní styl a jazykové prostředky, a hledání věru není obtížné: možné je jediné vyjadřování nespisovné, obecné češtiny, expresivita, a nelze se obejít bez vulgarismů. Tyto literární texty bezpochyby patří do současné české kultury. Jejich autoři jistě nepřipisují své tvorbě výchovné poslání, proti tomu by zřejmě protestovali; přesto kritičnost jejich textů ve svém důsledku směřuje ke kultivaci života, životního stylu příslušné komunity. Jak ale v tomto případě hodnotit práci těchto autorů s jazykem? Nespisovnost, expresivita, vulgarismy tu vtrhly do literatury, dokonce i do poezie s nebývalou razancí; lze tomu přičítat až určitý očištný význam? Lze se smířit s tím, že na kultivaci, kultivování jazyka a společenské komunikace se současní čeští literáti opravdu nepodílejí? Názory různých interpretů tu mohou být různé; osobně se domnívám, že se tu dostáváme až do

poloh, za které se už dál jít nedá, a že žádoucí by byla určitá „jazyková katarze“, stylizační úsilí, které by literárním výtvorům neubralo na naléhavosti a působivosti a přitom by umožnilo přece jen vyšší stupeň jazykové kulturnosti a kultivovanosti.

Prameny

- Drábek D., 2011, *Aby se Čechům ovary zachvěly. Hry 2003–2011*, Praha: Filip Tomáš – Akropolis.
- Kolečko P., 2008, *Tři hry*, Praha: Prostor.
- Škrabal K., 1998, *Zapalte Prahu*, Brno: Větrné mlýny.
- Škrabal K., 2000, *Šlehačka*, Brno: Větrné mlýny.
- Škrabal K., 2003, *Druhá verze pravdy*, Brno: Větrné mlýny.
- Škrabal K., 2007, *Strašpytel*, Brno: Druhé město.
- Těsnohlídek J., ml., 2009, *Násilí bez předsudků*, Praha: Petr Štengl (Psí víno).
- Těsnohlídek J., ml., 2011, *Rakovina*, Krucemburk: JT's nakladatelství.

Literatura

- Bermel N., 2001, *Střídání kódů či míšení jazykových prostředků? K popisu dialogu v české beletrii*. „Naše řeč“ 84, s. 16–30.
- Čepek V., 2008, *Slovo úvodem*. – P. Kolečko: *Tři hry*, Praha: Prostor, s. 5–6.
- Čmejrková S., 2011, *Beletrie: prostor pro spisovnost i nespisovnost*. – *Mluvená čeština: hledání funkčního rozpětí*, ed. S. Čmejrková, J. Hoffmannová, Praha: Academia, s. 383–392.
- Gammelgaard K., 1997, *Spoken Czech in Literature*, Oslo.
- Hausenblas K., 1976, *Kultura jazykového dorozumívání*. „Naše řeč“ 59, s. 233–243.
- Hausenblas K., 1991, *O kulturu řeči*. „Naše řeč“ 74, s. 113–123.
- Hoffmannová J., 1997, *Stylový chaos a jazyková apokalypsa české postmoderní prózy*. – *Moderny k postmoderne*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, s. 99–106.
- Hoffmannová J., 2011, *Mluvená čeština v některých současných uměleckých textech*. – *Mluvená čeština: hledání funkčního rozpětí*, ed. S. Čmejrková, J. Hoffmannová, Praha: Academia, s. 349–383.
- Hoffmannová J. – Hoffmann B., 2004, *O drsné (nekonvenční) dramatičce a nekonvenční (drsné) češtině na českých jevištích*. – *Přednášky z XLVIII. běhu Letní školy slovanských studií*, Praha: FF UK, s. 85–114.
- Jungmannová L., 2011, *Smutek zlobivého děcka (Doslov)*. – D. Drábek: *Aby se Čechům ovary zachvěly. Hry 2003–2011*, Praha: Filip Tomáš – Akropolis, s. 321–325.
- Maglione C., 2001, *Nové uplatnění obecné češtiny v literatuře*. „Naše řeč“ 84, s. 74–80.
- Mareš P., 1995, *Spisovná a nespisovná čeština v umělecké literatuře*. – *Spisovná čeština a jazyková kultura 2*, Praha: FF UK, s. 233–240.

- Mareš P., 1996, „*Tajnej a otevřenéjazyk*”. – *Spisovnost a nespisovnost dnes*. Brno: MU, s. 179–182.
- Mareš P., 2004, *Podoby nespisovnosti v současné české próze*. – *Spisovnost a nespisovnost. Zdroje, proměny a perspektivy*, ed. E. Minátová, K. Ondrášková, Brno: MU, s. 341–344.
- Mareš P., 2008, *Mezi spisovnou a obecnou češtinou. K užívání jazyka v současné české próze*. – *Česká slavistika. Slavica* 77, sešit 1–3, s. 111–123.
- Mareš P., 2012, *Nejen obecná čeština. Od Obyčejných věcí k Slezskému románu*. „Korpus – Gramatika – Axiologie” 05, s. 72–83.
- Stich A., 1969, *Současné úkoly jazykové kultury*. „Naše řeč” 52, s. 155–167.
- Vaníček J., 2011, *Lekce radikálního realismu*. – J. Těsnohlídek: *Rakovina*, Kruceburk: JT’s nakladatelství, s. 41–45.

Příspěvek vznikl v rámci projektu č. 406/12/1829 (*Stylistika mluvené a psané češtiny*) podporovaného Grantovou agenturou ČR.

Contemporary Czech culture (the style of poetic and dramatic texts) and the culture / cultivation of language / speech

This paper attempts to interrelate culture (as a set of values produced and received by a specific community, including its artistic and literary production) and language/speech culture/cultivation. Its point of departure is the classic hierarchy of styles, the differentiation between high style (which is associated with cultivated, and in Czech, exclusively standard language expression), middle and low style. Low style is characterized by the use of non-standard, slang and expressive means and vulgarisms, and currently extends into Czech literature; the style characteristics of which, in addition to the non-standard means listed above, are contributed to by a significant amount of English loanwords, trendy words and phrases (often from the media and advertising spheres). The use of all means of low style by the younger generation of Czech authors is motivated by critical attitudes towards the contemporary consumption-oriented society. This is documented in the paper through examples from two playwrights (David Drábek, Petr Kolečko) and two poets (Karel Škrabal, Jan Těsnohlídek, Jr.). The critical orientation of the authors is directed toward the lifestyle of the society – it is, of course, a question, how to evaluate their work from the perspective of language culture/cultivation.

Key words: *language/speech culture/cultivation; high – middle – low style; contemporary Czech drama and poetry; expressive means, slang, vulgarisms, English loanwords, trendy words.*